

**ЧУДОМИР
ПИСМА ОТ ПАРИЖ
ДО БАЙ ПЕТРА ТОПУЗОВ**

chitanka.info

Знам, знам, че вече си ми много сърдит, загдето тъй много се забавих, но какво да сторя. Париж е туй, не е играчка! Човек ума си забравя тук, камо ли приятелите и познатите си. Пък и, право да ти кажа, кой смее вече да пише щяло-нешяло от нашата пуста „Родна реч“! Като ще те подхване: тази дума била „чуждица“, онази била турска, на друга произходът не знам какъв бил, на четвърта, ако посеем на корена ѝ ряпа, туй и туй щяло да поникне!... Не смее човек да се отпусне, че да си го каже по нашенски, тъй че да го разбере всеки. Ще ни отучат да говорим и пишем на „живия език“, както казва проф. Балабанов, и туйто! Да са другите народи по-баш в туй отношение, разбирам, но нали ги виждам и чувам и французите, езикът им пълен с „непотребни чуждици“ и което е най-важното, всичките са български. До една! Какво не са задигнали! Като почнеш: палто, панталони, жилетка, фанела, етаж, кураж, етикет, дузина, конфуз, трамвай, бира, балкон, балон, билет, бонбони, домати, трон, транспорт, ваканция, вагони, воал, визита... да продължавам ли? Пакет, пардесю, плаж, багаж, бал, десерт, грам, кило, шеф, шина, концерт, климат, портрет, секрет, салата, мигрена, магазин, манто, маниер, модел, копие, корекция, каскет, ревматизъм, жур-фикс, мода и пр., и пр. Да почна да ги изброявам всичките, няма да има място във вестника за обявления на съдебния пристав — най-редовния сътрудник на вестника. Не стига това, ами онзи ден вървя из Монмартр и, хоп, на едно място чета „Rue Tourlaque“. Ти виж, щом и думата „турлак“ са ни задигнали, какво остава за другото. Някои думи пък, като ги ограбили от нас, поусукали ги, поизменили ги, та дано ги не познаем: не било „мама“ напр., а било „маман“, не било „пърдом“, както си го казваме навсякъде из България, а „пардон“; не било „мърсък“, както казват казалаждерци, а „морсо“. Само „мерси“-то си е останало същото — както е в Загорската махала, тъй е и в Сорбоната. Чудя се как може толкова много думи да се задигнат от езика ни. Стари хора разправят, че през Севастополската битка се разбунтували два французки полка, които били стоварени на Бургас и оттам в Туловската кория, където живеели близо една година. Или тогава са оплячкосали думите ни, или пък не знам, но може би наскоро след войната, когато плащахме репарации в натура, да е имало

в условията на Ньойския договор освен многото други работи да им дадем един вагон думи. Трябва да се провери тази работа!

Споменах думата репарации. Пуста опустяла, на всяка крачка я срещам! Тук поправят чадъри — репарацион, по-нататък почистват стари дрехи като моите — пак репарацион, във всяка улица на десет места написана. Ако не беше тази думичка, нямаше да живея на първия етаж, броено от керемидите, и да се чувствавам като пленник десет години след войната.

Инак съм добре. Можеш да ми завиждаш през свободното си време: говеждо месо 80 лв., свинско — 100 лв., кило масло — 180 лв., кило сирене — 120 лв. Както виждаш — „умерени цени“. Едно кило варено шкембе — 75 лв., яйцата ги теглят и най-малкото — 7 лв., червените чушки ги продават на сантиметър. А най ми е жал за киселото ни мляко, за хубавото ни кисело мляко! Просто не можеш да го познаеш, горкото! Насипали го в едни бурканчета като тия, които Кемала продаваше на енинките с белило. Ако речеш да си хапнеш по нашенски, трябва да изпразниш десетина такива бурканчета, а пък всяко едно струва 8 лв. Няма ги нашите евтини, бай Петре, кой каквото ще да ти казва! Но и аз съм си виновен. Хубаво ми казваше Стефан Енински: „Земи си, каже, 3–4 пити кашкавал, 50–60 кила суджук и пастърма, тури и половин чувал боб и си гледай кефа“, а аз не ща, че щели да ме вземат за горнооряховски пастърмаджия. Яж сега конски бифтеци по 70 лв. кило и хвърляй чифтета из Люксембургската градина, че да ти дойде умът!

А вий като сте писнали: криза, криза... рай е там, ти казвам, рай! Дояде ти се, да речем, тарана, идеш при бай Христо Трошана, че ти увий човекът в книжки поотделно до седем тюрлии. И бахарът му, и исьотът му, и тарана кокусу, и чер пипер, че отгоре и малко дъвка за миризма. И всичко това за лев и половина! Де другаде го има това чудо бе, бай Петре? Ама трябва да поскита човек по чужбина, та да оцени нашето. Трябва да си в Париж, да ти се дояде тарана, че чак тогава да разбереш дълбокия смисъл на стихотворението: „Отечество любезно, как хубаво си ти!“... Иначе е вятър!

II

Славний бай Петре,

То да е само това, което не ми харесва у французите, ядва се, но колко, колко още неща! Та какво ли имат за харесване? Да почнем от треновете им. Свирил-несвирил, тръгва. Изнижи се пред очите ти, а ти стискаш билета си в ръка и го гледаш като теле железница, както казват по нас. И търчат като бесни. А театрите, кинематографите — и те също. Бил-небил звънецът, и почват. Къде е наш бай Димитър, господ здраве да му дава, по седем звънца бие, преди да почне театърът или киното. Като почне зад сцената, че на сцената, та пред нея: та пред първия коридор, втория, на вратата, та седмия чак при акмаджийката го бие! И прав е човекът. Представи си, че има хора, които са си купили билети и са се отбили на тихи занятия в „Тихият кът“ или „Шефка“, та да чуят хората, ако случайно не са изгубили вече тази си способност вследствие тихите занятия, защо да губят! Аз мисля даже, че не е зле да се построи една камбанария на „Искра“ с камбана, като шипчанската например, та да се чува по-надалеч. Честичко да бие тя и точно навреме да бие, като общинския часовник например. Уредено си е у нас и това си е, не прилича на тукашните бъркотии. И кой ще го нареди бе, бай Петре? Ами че прости хорица, толкова им стига умът! Нали ги гледам, просто да ги съжали човек. Всякой си гледа работата и не се интересува за другите. А познавам тука пет-шест души българи, по девет пъти са се изреждали да приказват едни за други лошо и все заедно си ходят. А французите — това народ ли е? Не могат един мюзевеерлик да скроят на човека и за култура претендират! Колко хляб има да ядат още, докато ни стигнат в туй отношение!

И всяка година устройват изложби: земеделски, търговски, художествени, устройват конкурси международни за надбягвания, за фехтовка, за ритнитопка, за хубост и пр., въобще работи, в които не ни бива нас. Я, синковци, устройте един международен конкурс за мюзевеерлик, че да ви питам тогава! Сто годин подред ние, казанлъчани, ще вземаме първата награда. Не ви стиска!

Или да устройте един конкурс за ядене. Кой може да изяде например два самуня хляб, 70 кебапчета, 20 кюфтета и да изпие една стомна боза в разстояние на половин час! Ей такива културни състезания наредете, та да можем и ние да се явим на световната арена и да ви докажем на какво сме способни!

А, бай Петре, какво ще кажеш, бабачка сме ние, българите, но пречат ни да се проявим. Елин Пелин беше казал някъде, че ако някога България роди гений, то той ще бъде геният на завистта. Не съм съгласен с Пелинко. Ето тук имаме 2000 българи. Шест дена работят хората като хамали, обуцари, шивачи, търговци и в неделя се събират и разправят лоши работи за отсъстващите си другари, но то е един ден в седмицата. Пък и в Казанлък няма завистливи хора, доколкото си спомням, освен 11 000 според последното преброяване, но какво са 11 000 души за такъв голям град!

Щях да забравя да ти кажа, че имаме си тук и българска гостилница. Не гостилница, а Restaurant „Bai Ivan“. Тук обичаят е при плащане на всяка консумация да се дава бакшиш („Родна реч“) на келнера. Не се дава бакшиш само кога ти поднася самият съдържател. А на m-г Bai Ivan булката му готви, той разнося и не дай си господи да му не дадеш бакшиш или да му дадеш по-малко отколкото се следва. Баста! Ще изхвъркнеш из гостилницата, пардон Restauranta като парче стар вестник. Там ядох кисело мляко в помадените бурканчета, за които ти писах в първото писмо.

Нашенци, от Казанлък и околията, сме около 15 души, но сега е отлив. Приливът е към есента, когато се изнася гюловото масло. Но за него и за нашенците ще ти пиша следующия път.

Paris, април 1930

III

Mon vieux,

Знаеш колко много мечтаех да видя парижките музеи, да ги разгледам и да споделя впечатленията си с тебе. И ето вече шест месеца бродя из безкрайните им коридори и зали и все още не съм обиколил всичките. Как ще ги разгледаш бе, бай Петре, когато Лувър е колкото Куленската махала, като почнеш от вас, та чак до Съръалан. Представи си един правоъгълник, един километър дълъг и триста метра широк, и отвътре обиколен с триетажна постройка и цялата натъпкана, от зимника до тавана, със старини и изкуства. Плячкосвали, ти казвам, пустите му французи през време на войните, та дим се дигало. Особено Наполеон. Че какво няма там: крилати бикове от Персия, сфинкове от Египет, цели стени на здания от Сирия, гробници, каменни, бронзови и глинени божества, колони, тухли,

камънаци, камъни, камъчета; на горните етажи пък картини, картини от Италия, Испания, Фландрия, Англия, Германия; вази, тронове, спални, заседателни; злато, сребро, слонова кост и пак картини, картини... ум да ти зайде, дето казват шопите!

Мисля си, не дай господи, да рекат да ни подарят един сфинкс например, какво ще го правим! За да го турим в музея, трябва да съборим предната стена и пак опашката му ще се мята нейде из Папанкиния двор. Не може, не може се събра в музея! Или пък някоя картина от Рубенса или Давида да ни дадат. И на руло да я свием, пак няма място за нея. Или ще кажеш благодарим — нямаме нужда! И аз съм на това мнение. Не им щем нищо, но и нищо да не им даваме, само че Шарон май че другояче мисли по този въпрос! Та ти казвам, не ми харесват толкова големи музеи. Ходиш, ходиш, седнеш да починеш; пак тръгваш и като се мръкне, виждаш, че си обиколил две-три зали само.

Пък и защо им са били толкова камънаци да ги влачат от толкова далечни страни, не мога да се начудя! Да помъкнеш чак от пустинята сфинкс или 33 метра дълъг камък, катоobelиска, това от много ум ли е!? И ние позадигнахме през войните туй-онуй, но си вземахме неща необходими, неща, които влизат в работа. Спомняш си, вярвам, оня наш войник, който три месеца носил на гърба си една шевна машина, чакайки ред за отпуска, та да си я занесе в къщи. Ами онзи нашенец, който донесе от Серския фронт едно парче релса, та да си направи мотики? Или знаменития наш Дянко, който, като подушва, че войната е на свършване, тръгва си за село, като събирал из пътя сурови кожи, каквито му попаднат? Натоварил се от Битоля чак като покойното си магаре и бърза да си дойде, но понеже кожата не били посолени, умирисали се из пътя и от Змеево още турийци подушили, че Дянко си иде. Той правеше зимно време рунтави калпаци, но през тази зима не можа да задоволи многобройната си клиентела, понеже космите на развалените кожи окапаха, та беше принуден да ги продава за гайди. И пак намери сметка човекът. Та това се казва умната да пипаш и със сметка да живееш. А французите нека мъкнат камъни!

Ходих и в „Трокадеро“. Там е етнографическият им музей. Видях безброй въсчени фигури на червенокожи, бели с облеклата, сечивата и покъщнината им. Като си ходех тъй из залите, по едно време гледам изправен до една колона един потурлия. Приблжих се, гледам —

гърбът му на нашенец. Кога погледнах в лицето — ужас, същински людоед. А отдолу се мъдри надпис „bulgare“.

Аз все мисля, че надписът е погрешно сложен, защото при най-добро разположение на духа и при крайно смекчающи вината обстоятелства в краен случай това същество може да се вземе за албанец от племето „геги“ в момент, когато произнася своята „беса“. Не стига това, но и на всичко отгоре мустаците и веждите му опасени от молци. А ти знаеш много добре как могат да бъдат опасени български мустаци от френски молец!

Бях и в музея с восъчните фигури, където са Поанкаре, Мусолини, героите на революцията, Людовик XVI, Мария-Антоанета и пр. Там, след като обикалях два часа и три пъти се блъсках в големите огледала и виках пардон на себе си, уморен седнах на едно кресло да си почина.

До мене седеше един господин и понеже нямаше достатъчно място, аз по нашенски го мушнах с лакътя си, та да се помести малко. Той не мръдна. Един, два пъти го смушках и като не шавна, аз го блъснах по-здравата, че като се заклати оня ми ти човек, цял се люлее. Кога го погледнах, и той бил от восък! Изложихме се него ден пред Обществото на народите, но нищо!

Посетих и музея на „Губелините“, „Клюни“, Роденовия музей, на инвалидите, Люксембургския музей във Версайл и пр., и пр., но за тях идуция път. А сега честита ти пролет! Думкай спанак и коприва, за да живееш още дълги, дълги години. Амин!

iv

За музеи и галерии имам да ти разправам с месеци, бай Петре, но ще оставим за кога си дойда. Важното е, че французите са се побъркали като тебе и събират ли, събират какви не щеш дреболии, та напълнили множество шкафове, шкафчета, витрини и сандъци. Тук — кичурче коса от Жозефина, там — смачкано писъмце от Наполеон, понататък — пантофките на Антоанета или писалката на Хюго. И никой не им се смее за тези дреболии, а, напротив, от цял свят тичат и се надпреварват да ги гледат. Разправят даже, че не за непоносимия въздух и бензинени изпарения идват чужденците, а тъкмо за музеите и историческите ценности и че от тези посещения в дълбоките джобове на парижани всяка година влиза скромната сумица 15 милиарда

франка. А то, както ти вече писах, не са един, не са два, а на всеки път, кръстопът. Общината им цял музей, при операта музей, музей на Виктор Хюго, Роден, Балзак, социален музей, педагогически, музикален, музей на хигиената, музей за монети и минерали, декоративен, военен... Градините им, улиците, та даже и гробищата са превърнати в същински музеи. А у нас, помниш ли, на кръст те разпънаха, загдето си събирал дреболии. Особено за пустото му шестокрако агне. Че какво толкова си сгрешил, кой знае! Ами че днес агне с шест крака, утре магаре с два крака и лачени обувки, други ден ще си спиртосаме някоя мюзевирджийка с шест езика и ето ти един клон от музея — клон куриозитети! Че тъй стават работи навред по света! Колко шум дигнаха и за Маноловите пагони. Е, у нас е строго, там има обществена критика, която цени нещата според сегашната им пазарна стойност. Друга цена не признаваме, нали сме хора практични! А едни ръждясали пагони, па били те макар и на първия български композитор, колко пари струват! А французите, остави ги, побъркани хора, взели, че изменили плана на едно осеметажно здание само за да запазят едно дърво, едно старо криво дърво, под сянката на което обичал да си почива Виктор Хюго.

И няма ъгъл, няма кръстопът, няма градина, където да не е поставен бюстът или статуята на някой велик техен човек!

Няма да забравя онази паметна нощ, бай Петре, когато една „трогната“ компания, възмутена от общественото безгрижие, предводителствувана от „чистата съвест на Казанлък“, покойната баба Димитрица, отива на гробищата, покатерват се на паметника на един неизвестен покойник, презполовяват паметника и горната му половина поставят върху буренясалия гроб на Манолов. Това е скандал, беззаконие, лудория, ще кажат мнозина у нас. Разбира се, че е така, кой ви отрича? Но я ми кажи ти, можеш ли да си представиш по-звънка, по-великолепна плесница по дебелията буза на общественото нехайство от тази?

Както му е редът, разбира се, още на другия ден лудорията трябваше да се поправи и парчето паметник да си отиде на мястото. Сега не вярвам и следа да има още от него върху гроба на Манолов, където той кратковременно стоя. И ще има да чакаме, да чакаме дълго дано... дано някое земетресение като Чирпанското разтърси гробищата, та паметниците на незаслужилите да идат върху гробовете

на тия, които заслужават. Инак не става! Не става, защото криза, криза, бай Петре, и не една, а две — и в кесиите, и в душите!

Paris, май 1930 г.

(Публикувани I-IV част — в. „Казанлъшка искра“, VII, бр. 138 от 15.IV.1930; бр. 139 от 30.IV.1930; бр. 140 от 15.V.1930; бр. 143 от 30.VI.1930 г.)

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.